

Miejsca pamięci Armii Krajowej – Światowego Związku Żołnierzy AK Koła Chełm (6)

Jan Paszkiewicz

Tablica pamiątkowa w miejscu publicznej egzekucji 36. żołnierzy AK na tzw. Targowicy – Chełm, mur okalający cmentarz parafialny przy ul. Lwowskiej od strony al. Armii Krajowej (1998 r.).

Nie była bynajmniej pierwszą ani ostatnią egzekucją na terenie targowiska miejskiego, ale pokazową i największą spośród przeprowadzonych przez okupantów hitlerowskich w Chełmie – w odwecie za zabicie wysokiego rangą oficera SS i jego adiunkta (również oficera) oraz ciężkie zranienie kierowcy niemieckiego samochodu w zasadzce zorganizowanej 7 III 1944 r. w Maryninie k. Siedliszcza przez żołnierzy placówki Pawłów Rejonu V (Pawłów – Rejowiec) Obwodu Chełm AK.

Odbyła się w trzy dni później (w zwyczajowo targowy piątek, kiedy spędzić można było skuteczniej na plac większą ilość ludzi z rynku i miasta) około godziny 10.00 w obstawie kordonu policyjnego, a objęła w większości aresztowanych wcześniej w wyniku dekonspiracji i skazanych doraźnie żołnierzy oddziału dyspozycyjnego Kierownictwa Dywersji Inspektoratu Rejonowego „Chełm”. Przetransportowanych w przeddzień z Zamku Lubelskiego przywieziono z chełmskiego więzienia ciężarówkami, podzielono na 4 grupy (2x10 i 2x8 osób) i oddano w ich stronę salwy, po czym oficer dowodzący plutonem dobijał jeszcze leżących strzałem z pistoletu w głowę. Następnie przewiezieni zostali 2. furmankami na cmentarz, gdzie pochowano ich warstwowo w zbiorowej mogile (w pd.-wsch. narożu, koło kaplicy grobowej Zajdlerów) przykrytej w latach 60. XX w. betonową płytą.

Po wojnie teren kaźni uporządkowano, obsadzono zielenią, a miejscową szopę przebudowano na lichą kapliczkę. W latach 60. na murze cmentarnym umieszczono tablicę z enigmatyczną w treści, jak przystało na okres PRL-u, inskrypcją następującej treści: „Miejsce/ oświęcone/ krwią Polaków/ poległych/ za wolność/ Ojczyzny/ Tu dn. 10 III 1944 r./ hitlerowcy rozstrzelali/ 40 Polaków”. Pod spodem usypano symboliczną mogiłę i doprowadzono do niej żwirowaną ścieżkę, całość zaś otoczono metalowym ogrodzeniem z furtką, przed którą

(obecnie, na wysokich dość słupkach, po lewej stronie obiektu) umieszczono tablicę informacyjną z nader ogólnikowym napisem: „TARGOWICA/ Miejsce publicznej egzekucji dokonanej przez/ zbrodniarzy hitlerowskich na członkach ruchu oporu” (relikt minionej epoki, bo przecież nie „tych z AL!”).

Sprawa stanu rzeczonoego miejsca pamięci narodowej (o którym, nie bez racji, mówiono bardzo krytycznie) i samej tablicy wywołana została na forum Zarządu Koła Chełm ŚZŻAK jeszcze 6 XII 1993 r. rzeczowym i konstruktywnym wnioskiem Konstantego Prożogo. Nowa, zaprojektowana i wykonana przez chełmskiego artystę-rzeźbiarza Jerzego Kierskiego, odsłonięta i poświęcona została jednakże dopiero niemal w pięć lat później – 29 IX 1998 r. W trakcie pamiętnej uroczystości prezes Stanisław Milaszkiewicz powiedział o poprzedniej m.in.: „Została ona niestety wykonana w sposób niedbały i prymitywny, z betonu pokrytego farbą olejną, miała imitować naturalny kamień. Co gorsza, w napisie umieszczonym na niej znalazł się rażący błąd językowy. Błędna też była ilość osób rozstrzelanych. Poza tym brak na niej było (...) nazwisk i ich przynależności organizacyjnej do AK. Z czasem farba na tablicy zaczęła odpryskiwać i pojawiły się szpecące zacieki. Stan taki urągał tragicznemu miejscu i pamięci Ofiar, a przy tym czynił ujmę nam wszystkim, tak jakgdybyśmy o Nich zapomnieli. Toteż Zarząd Koła Żołnierzy AK w Chełmie poparł wniosek kol. Konstantego Prożogi i skierował go do Urzędu Miasta. Wniosek ten zawierał postulat wymiany tablicy pamiątkowej na bardziej estetyczną, opatrzoną napisem pozbawionym błędów. Z kolei pismem z dnia 9. 06. br. Zarząd naszego Koła złożył do Prezydenta Miasta formalny wniosek w tej sprawie, dodając od siebie postulat umieszczenia na tablicy nazwisk wszystkich tu rozstrzelanych (...). My wszyscy tu zebrani oddajemy dziś hołd tragicznym bohaterom, którzy zginęli pod tym murem”.

Tablica pamiątkowa w miejscu publicznej egzekucji 36. żołnierzy AK na tzw. Targowicy - Chełm, mur okalający cmentarz parafialny przy ul. Lwowskiej od strony al. Armii Krajowej (1998 r.).